

Diglossia'ya Rağmen Yetkinleşme: Arapça'ya Yeni Bir Yaklaşım*

Karin C. Ryding**

Çev. : Hasan Taşdelen

Yard. Doç. Dr., U.Ü. İlahiyat Fakültesi

Arap dünyasındaki linguistik durum açıkça diglossia¹ olarak tanımlanmaktadır². Edebî dil yani Modern Standart Arapça (MSA), - yazılı olmayan- mahalli/coğrafi farklılıktan kaynaklanan ve topluca konuşma dili (avamca) olarak anılan dil biçimleri ile çelişkili bir durum arz etmektedir. Dil öğrenimindeki bu iki başlılığın olumsuz tesirleri, Arapça'nın yabancı bir dil olarak öğretilmesini ciddi manada etkilemiştir: Zira öğrenciler, iki dilin okur yazarı olmayı veya günlük

---

* "Proficiency Despite Diglossia: A New Approach for Arabic", *The Modern Language Journal*, vol. 75, no. 2 (Summer, 1991), ss. 212-218.

** Karin C. Ryding, Georgetown Üniversitesi, Arapça ve İslam Araştırmaları bölümünden (Dept. of Arabic and Islamic Studies) emekli profesördür. Makaleyi kaleme aldığı sırada Washington Georgetown Üniversitesi, Dil & Linguistik Bilimi Okulu'nda (School of Languages & Linguistics) görevliydi.

¹ Diglossia, herhangi bir toplumda bir dilin iki varyantının yanyana kullanılıyor olmasıdır. Çoğunlukla bu iki varyanttan birisi daha üst seviyeli ve esas kabul edilir "standart language/el-lugatu'l-fushâ". Bu varyant resmi yazışmalarda, öğretimde ve ibadetlerde kullanılır. Daha alt seviyede kabul edilen ise, aile arasında ve sokakta kullanılan dildir. "colloquial language/el-lugatu't-dârice". Bu durum bugün Arap dünyasında çok açık bir şekilde müşahede edilmektedir.[ç.n.]

² Esasen bu inceleme, Kasım 1989'da Toronto'da, Amerika Arapça Öğreticileri Birliği'nin desteğiyle düzenlenen Orta Doğu İncelemeleri Kurumu'ndaki bir panelde sunulmuş olan tebliğin gözden geçirilmiş şeklidir.

meselerde her iki dille diyalog kurabilmeyi amaçlıyorsa, bir yerine en az iki dil biçimini öğrenmek zorunda kalmaktadırlar. Bu sorun, Hint-Avrupa dil ailesine ait olmayan ve Latin alfabesini kullanmayan bir dilin geçmişten getirdiği zorluklara eklenince, dil öğrenimine büyük bir hevesle başlayan ve ileride başlayacak olan çok sayıda öğrencinin azmini örselemekte ve hayal kırıklığına uğratmaktadır. Bu öğrenciler bir iki yıllık öğrenimin ardından, sarfedilen çabaya rağmen iletişim becerisi bakımından hâlâ çok geri durumda olduklarını anlayarak çoğu defa pes etmektedirler.

Dildeki diglossia sorununu çözmek üzere ortaya konan çabalar, sözgelimi Middlebury Summer Arabic School'un, MSA'nın, okuma ve yazma için olduğu kadar tüm konuşma ve dinleme hedefleri için de kullanılması yönünde aldığı karar, -Arapça konuşanların günlük yaşamlarında baş vurdukları içten geldiği gibi konuşma formu hariç tutulursa- ileri bir yetkinlik düzeyi kazandırmıştır³.

Arap dünyasında, Arapça'nın, geniş bir coğrafyada anlaşılabilen konuşma diline özgü yeni bir biçiminin oluştuğu görülmektedir. Ancak bu dil, eğitilmiş Arap asıllı kişiler tarafından, farklı şivelerin söz konusu olduğu, konuşma dilinin gayri resmi görül-düğü ve edebî dilin doğallığı aşacak ölçüde yapmacık bulunduğu yarı resmî ve benzer sosyal ortamlarda kullanılan bir dildir. Sosyolinguistik araştırmalar, bu dil varyantını incelemeye ve karakteristik özelliklerini belirlemeye başlamış olup, birkaç sebepten ötürü bu dil, Amerika Dışişleri Bakanlığına bağlı Foreign Service Institute'de (FSI) günlük Arapça eğitimi veren çoğu kimse tarafından en çok tercih edilen dil haline gelmiştir. FSI'nin deneyimlerine ve artan bilimsel dokümantasyonuna göre bu yeni Arapça, Arapça akademik programlarda da konuşma dili düzeyinin geliştirilmesi için uygun bir seçenek oluşturabilir. FSI'de, MSA'nın yanında normal olarak bu dil de öğretilmekte ve bununla öğrencilerin, okuma becerilerinin yanı sıra diyalog becerilerinin de geliştirilmesi hedeflenmektedir⁴.

Resmî Konuşulan Arapça

FSI'nin yıllardan beri kullanageldiği bir tabir olan *Resmî Konuşulan Arapça* (FSA), bu türden bir konuşma Arapçasının adı olup, bir öğretim ve iletişim vasıtası olarak dış işlerinde çalışanlarla, Arap ülkelerinde görev yapmakta olan diğer Amerikan resmi

---

³ Bu incelemede "yetkinleşme" sözcüğüyle, o düzeyi başarıyla tamamlamış olma durumuna değil, yüksek bir beceri düzeyine ulaşma sürecine işaret edilmektedir. Bir başka ifadeyle bu sözcük, yelpazenin bitiş noktasından ziyade, beceri düzeyindeki sürekli ilerlemeyi anlatmaktadır.

⁴ Sözgelimi, normal bir günde, öğleden önce üç-dört ders saati FSA için; öğleden sonraki iki ders saati de MSA için ayrılabilir.

görevlileri için geliştirilmiştir. Bu dil, coğrafi bölge ile sınırlı bir yerel dil değildir, ama bununla birlikte, bir iletişim vasıtası olarak Arapça'nın konuşulduğu bütün ülkelerde, eskiden beri konuşulagelen Arapça varyantlarının gerçek bir kesitini -ki bu konuşulan Arapça'nın bölgeler üstü imtiyazlı bir formudur- temsil etmektedir. Yine bu dile, çoğu araştırma literatüründe *Eğitilmiş Arapların Konuşma Dili* (ESA: Educated Spoken Arabic) de denilmektedir. Ben bu makalede, ESA'yı da içine alan bir terim olarak "FSA"yı kullanacağım.

FSA'yı tartışırken üç temel mesele önem arzeder:

- 1) FSA'nın tanımı ve konumu;
- 2) Ana dili Arapça olmayanlar ile iletişim kurma becerisi kazandırmadaki etkinliği;
- 3) Ayırt edici temel özellikleri.

Bu inceleme şu üç konuyu ele almaktadır:

- 1) Araştırma literatürünü tanımlamak;
- 2) FSA'nın eğitim açısından uygulanabilirliğini ortaya koymak;
- 3) FSI'da öğretildiği tarzda, Arapça'yı yabancı dil olarak öğrenenlere konuşma dili becerileri kazandırma hususunda belirgin bir iletişim seçeneği haline gelen FSA'nın, özelliklerine kısaca değinmek.

Arapçanın İzlediği Süreç: Bugünkü Linguistik Araştırma

Varyasyon teorisi, norm olarak dilde heterojenliği varsayar ve şu iddiada bulunur: Linguistik tanımlama ve analiz açısından "varyasyon ... merkezî unsur olarak algılanmalıdır" (25: p. 185). O nedenle Arapçadaki durum da bir istisna olarak değerlendirilmeyip, aksine dilin doğal gelişim yelpazesindeki bir uç olarak kabul edilebilir. Bu durum, tarih ve kültür sayesinde müşterek yazılı bir standart araçla birbirine bağlanan, ama aynı zamanda büyük coğrafi uzaklıkların ve alt dil katmanının yarattığı merkezkaç etki-siyle dağılmış oldukça farklı bölgesel çeşitlilikleri ortaya koymak-tadır.

Konuşma Arapçasının değişik varyasyonları -diğer dillerdeki örnekleri gibi- o dili konuşanların altyapısı, konuşulan konunun resmiyet/samimiyet durumu ve konuşmanın cereyan ettiği ortam gibi dile ait ve dil dışı etkenlere bağlı olarak değişkenlik arz eden linguistik bir devamlılık içerisinde var olmaktadır. Bununla birlikte, coğrafyaya bağlı değişikliklerin yanı sıra sosyal duruma bağlı değişikliklerin de kurallara göre yürüdüğü, bunların işlevsel linguistik gerçekliklerinin olduğu hususu akademik çevreler dışında genellikle bilinmemektedir⁵. İngiltere'deki Sosyal Bilimler Araştırma Konse-

---

⁵ Meiseles (s. 118): "(Umumiyetle, topluca Halk Arapçası olarak tanımlanan birçok mahallî lehçenin yanı sıra, Modern Standart Arapçanın da ayrıca

yi'nin (Social Science Research Council of Great Britain) sponsoru olduğu, Leeds Üniversitesi'nde ortaya konan çabalar dışında, birbirlerinin dilsel arkaplanlarına uyum sağlamaya ve değişen koşullar altındaki geniş bir konu yelpazesıyla baş ederken anadilini konuşan eğitilmiş insanların başvurduğu kendiliğinden lehçeler arası olan, belli bir sisteme uydurulmuş veya formal hale getirilmiş konuşma biçimlerini incelemek üzere fazla deneysel araştırma yapılmamıştır.

Bununla birlikte, son zamanlarda, Arap dilinin bu fenomeniyle uğraşan gittikçe büyüyen bir sosyolinguistik araştırma bünyesi farkedilir olmuş ve FSA son yıllarda, bu kavramı daha çok Eğitilmiş Arapların Konuşma Dili (ESA) olarak tanımlayan (8; 18; 21; 22-24; 28)⁶ birçok araştırmacı için ilgi odağı haline gelmiş bulunmaktadır. Türetilen diğer terimlerse şunlardır: "urban cultivated Arabic (kent kültürlü Arapça)" (2), "middle Arabic (orta Arapça)" (6; 16; 17; 20), "pan-Arabic (Pan-Arapça)" (1; 23), "inter-regional standard (bölgeler arası standart)" (14), "supra-dialectal L (lehçeler üstü dil)" (SDL) (14), "inter-Arabic (ara-Arapça)" (3; 29), "inter-Arabic koine (ortak dil)" (24), "the koineized colloquial (müşterek konuşma dili)" ve "the elevated colloquial (seviyeli konuşma dili)" (4), ve "international koine (ülkeler arası ortak dil)" (15)⁷. Bu dil biçimini ifade etmek üzere en sık kullanılan tabir -"the middle language" (orta dil) karşılığı kullanılan *el-lugatu'l-vustâ*'dır, ayrıca ben *lugatu'l-musakkafîn* (kültürlü kesim dili) ve *el-lugatu'l-musakkafe* (kültürlü dil) sözcüklerine de rastladım.

İbrahim'in belirttiğine göre (s.121), [FSA]'ın varlığına olan inanç üç temel gerçek üzerine kuruludur:

- a) Ortak prestij özelliklerinin bulunması;
- b) Karşılıklı anlaşılabilirliğin (yani, diyalektler arası anlaşılabilirliğin) söz konusu olması.
- c) Bu dilin yaygınlaşıyor olması⁸.

Mitchell'e göre (24: s. 13), bu Arapça varyasyonu, "farklı dil varyasyonları serisinden biri, MSA veya mahalli dillerle eşit tutulan" bir dil değildir. Aslında bu, yazılı ve sözlü Arapça'nın birbirini karşılıklı ve sürekli etkilemeleri ile ortaya çıkan ve bundan beslen-

---

varlığını itiraf etmenin dışında) bugünkü Arap dünyasında, dil konusundaki durumla ilgili olarak bir kutuplaşmadan söz etmek doğru olmaz".

⁶ Arapça sosyo-linguistik yayınların mükemmel bir özeti için, bkz. 7.

⁷ Ferguson tarafından tanımlandığı (10) ve Fasold tarafından tartışıldığı şekliyle (s. 35-39) burada L, "Üst lehçe" karşısı olan "Alt lehçe"nin yerini tutmaktadır. Blanc ise (s. 85), "koinazed colloquial" (koinazed [koine, genelleşmiş lehçeyi ifade etmektedir. Ç.n.] konuşma dili) ve "seviyeli konuşma dili" tabirlerini kullanmak suretiyle iki kayıt arasında bir ayırma gitmektedir. Ancak ben her iki ifadenin de FSA ile ilişkili olduğunu düşünüyorum.

⁸ İbrahim'e göre (s. 121), bu dilin üst-lehçe olarak adlandırılmasına her şeyden daha fazla sebep olan özellik, ikinci özelliktir (b).

meye devam eden bir dildir. Ayrıca, “büyük ölçüde MSA’yı ve mahalli dili kullanmasına rağmen, bu, yine de Arapça’nın kendine özgü bir varyasyonudur”(23: s. 56).

Meslekî Eğitim Noktasında Fsa’nın Elverişliliği

Eğitim amaçlı olarak, dışişlerinde çalışan ve yüksek düzey Arapça deneyimine sahip memurlardan gelen (kabul edelim ki oldukça az sayıda) geri bildirim ortaya koyduğu gibi, nerede görev yaparlarsa yapsınlar bu kişiler, hem resmî hem de gayriresmî uluslararası arenada çalışan değişik bölgelere mensup Arap memurlarla iletişim kurmak durumundadırlar. Bu kişiler, aksansız bir lehçenin esnekliğine, ama aynı zamanda yurt dışındaki işlerini görürken kullanıp geliştirebilecekleri doğal, konuşma dili özelliği yansıtan bir dile ihtiyaç duymaktadırlar⁹. Bir bölgenin konuşma diline özgü ana lehçe çoğu zaman bu insanların meslekî kullanımlarına uygun düşmemekte, keza edebi dil de, diyalog, rapor ve brifing ihtiyaçlarını karşılama noktasında aynı şekilde yetersiz kalmaktadır¹⁰. Bununla birlikte FSA, esnek ve ukalaca görülmeyecek kadar gayriresmî, buna karşın bayağılıkla suçlanamayacak derecede resmî bir dil seçeneği sunarak bu kişilerin ihtiyaçlarını gayet güzel karşılamaktadır.

FSA, bu son derece işlevsel Arapça varyantını, iletişim becerilerini geliştirmek üzere bir öğretim aracı olarak kullanarak büyük bir başarı elde etmiştir. Üstelik, geçen yıllar, FSA’nın ders kitaplarının geliştiğine ve yayımlandığına tanık olduğu gibi, örnek bir Pan-Arapça söz hazinesinin oluşumuna da şahit olmuştur¹¹. O nedenle FSA’nın, konuşma dilinde yetkinlik kazandırma konusunda özel hedefleri bulunan ve iletişimsel yaklaşımlara her geçen gün daha da bağlanan akademik programlar içerisinde bir seçenek oluşturma ihtimali bulunmaktadır¹².

---

⁹ Dışişleri çalışanları ve diğer devlet personeli, meslek yaşamları esnasında farklı birkaç Arap ülkesinde görevlendirilebilirler.

¹⁰ Bir toplulukta konuşmacılardan birisi, sırf sohbet amaçlı bir konuşma esnasında veya alışveriş gibi gayriresmî bir faaliyet esnasında “H”yi kullanırsa, gülünç duruma düşecektir. (10: p. 6). Burada “H” sembolü dilin “seviyeli” formuna işaret etmektedir; yani bu bağlamda MSA demektir.

¹¹ Bkz. 1; 12; 27.

¹² İletişim becerileri kazandırmak üzere hangi tür Arapça kullanılıyor olursa olsun, öğrenciler, Arap ülkelerine gittiklerinde; orada -özellikle daha az eğitilmiş Araplarla karşı karşıya geldiklerinde- çok farklı telaffuzlarla, kelimelerle ve konuşma diline ait diğer unsurlarla karşı karşıya kalacakları gerçeği hakkında uyarılmalıdırlar. Bu dil davranışı yelpazesinin, okuduğunu anlama ve tanıma becerilerini (orta veya ileri düzey) kapsayan dönemler dışında öğrencilere kazandırılmasına gerek yoktur; aktif diyalog yürütme ve karşılıklı konuşma ise etkin biçimde FSA’de uygulanıp kazanılabilir.

FSA, bittabi, asla, Arapça okur yazarlığı için elzem olan MSA'nın yerine geçemez. Ancak, FSA, edebî Arapçaya olan geleneksel ilginin tamamlayıcı bir unsuru olarak, -özellikle de Arapça öğrenenleri, konuşma Arapçasının geniş bir coğrafyada kabul gören biçimiyle karşı karşıya getiren başlangıç ve orta düzeylerde kullanılabilir. Zira FSA, büyük ölçüde anlaşılır olduğundan, son derece pragmatik bir iletişim değeri bulunmaktadır.

Gelecekte hangi ortamlarda kullanılacağı belirlenmemiş olan ve açıkça kestirilemeyen Arapça'yı -ya da herhangi bir yabancı dili öğrenenler (dışişlerinde çalışan memurlar ya da üniversite öğrencileri gibi) "daha geniş çerçevede iletişim sağlayan, yaygınlığı en üst düzeyde olan ve ileride de işlerine yarayacak bir dil öğrenmeye ihtiyaç duyarlar" (30: p. 7).

Diglossia ve İletişimsel Dil Öğretimi

Arapça öğretimi sahasında, belirli bir mahallî dil yerine, MSA öğretmenin avantajları ve dezavantajları etrafında eski ve sonu gelmeyen bir tartışma sürüp gitmektedir. Her Arapça öğretim programı, dildeki bu diglossia mirasıyla -kendi kurallarına göre- uyum içinde olma zorunluluğu hissetmiş, ancak çok az program, özellikle başlangıç ve orta düzey Arapça'sında, yazılan ve konuşulan dil arasındaki büyük uçurum üzerine itimat edilir bir köprü kurabilmiştir. Uzun süredir devam edegelen edebî Arapça ve günlük Arapça arasındaki bu dikotomi (ikiye bölünme) paradigması ya da derin uçurum, hem Arapça öğretiminin etkinliğini zayıflatmış hem de öğrenilebilir ve kullanışlı bir yabancı dil olma açısından Arapça'nın cazibesini ortadan kaldırmıştır. O nedenle bu alan uzun yıllardan beri sorunlu bir alan durumundadır¹³.

1959 gibi erken bir tarihte, Georgetown Üniversitesinin *10. Yıl Yuvarlak Masa Toplantısı Raporu*'nda kaydedildiğine göre (26),

---

¹³ Kişi burada, "uygunluğu" öğrenmenin hedefiyle ilişkisi açısından değil -ki çoğunlukla tanımlanmaz- öğrenme sürecindeki motivasyon açısından düşünülmelidir. (30: p. 7). Mahmûd'a göre, "ana dili Arapça olmayıp da kendi başına ya da üniversitelerde Arapça öğrenmek isteyenler için [FSA], zaman zaman insana musallat olan 'hiçkimsenin konuşmadığı bir dili öğrenme' gibi sinir bozucu bir duyguyu ortadan kaldıracak bir dil türüdür" (17: p. 7). Abdulmesih ise şöyle yazmaktadır: "ana dili Arapça olmadığı halde Arap üniversitelerine devam eden ya da kendi ülkelerinde Arapça ve onunla ilgili alanlarda tahsil yapan öğrenciler için Ortak-Arapça (Pan-Arabî) [ki FSA karşılığı olarak kullanılmaktadır] dille ilgili olarak sürekli yaşadığımız hayal kırıklıklarını sona erdirmemize yarayacak bir dildir. Defalarca, şiveleri üzerine çalışmadıkları Araplarla iletişim kurma konusundaki yetersizliklerini keşfederlerken, öğrencilerimizin, acı veren hayal kırıklıklarını uğradıklarına şahidiz. (s. xi).

Arapçayla ilgili tebliğlerin sunulmasından sonra, müzakere hangi tür Arapçanın öğretilmesi gerektiği konusu etrafında odaklanmıştır. Charles Ferguson “orta dil”i, “Arapça’nın orta düzey dil biçimleri” olarak tarif etmiştir. Devamla, “Arapça’nın bu biçimleri önemlidir, ancak, bu orta biçimlerin karakteristikleri noktasında herhangi bir uzlaşma olmadığı gibi, şu ana kadar bu özellikleri tanımlayan bir kişi de çıkmış değildir (26: pp. 103-04). Üstelik, bu özelliklerin neler olduğunu bilmiş olsak bile, bunları nasıl öğreteceğiz? demiştir¹⁴.

Böylece, bundan otuz yıl önce Arapça öğretiminde bir “orta dil” kullanma kavramı söz konusu olmuştur. Ancak Arapçanın bu varyantı üzerinde akademik olarak çalışılmış ve bir sisteme bağlanmış değildir. Geçen son on yıl içerisinde FSA sadece araştırmanın odağı haline gelmekle kalmamış, Arap dünyasında gittikçe artan bir sıklıkta kullanılır olmuştur. O nedenle, yabancı dil olarak Arapçayı öğrenen kimselerin bu herkesçe anlaşılan Arapça varyantını kullanmaları, krize neden olan eski paradigmanın yol açtığı problemlerin bir kısmını çözebilir.

İbrahim’in kaydettiğine göre, son zamanlardaki linguistik gelişmeler Arapçanın bu formunun kullanımının hızla yaygınlaştığını ortaya koymakta, “genç kuşaklar, anne ve babalarına kıyasla FSA’nın özelliklerini çok daha yaygın kullanmaktadırlar” (s. 121). Yine İbrahim’in iddiasına göre, FSA “ençok anlaşılan dil varyantıdır”, hatta “Arapçanın konuşulmadığı (levanten olmayan) ülkelerde bile en saygın dil olarak kabul edilmektedir”(s. 122).

FSA’nın Ayırt Edici Özellikleri

Bu tanımın üzerine oturduğu temel, FSI’de, konuşma Arapçası öğretiminde kullanılan araştırmadır. O nedenle bu Arapça varyantının unsurları gerek Amerika’da, gerekse Amerika dışında FSI’deki hoca kadrosunu oluşturan ve anadili Arapça olan eğitimli insanların anlayışlarından ve sezgilerinden yola çıkarak oluşturulmuştur¹⁵. Onların dil öğretimi alanında ortaya koydukları çabalar ve yıllar süren deneyimleri neticesinde ulaştıkları sonuçlar bu konudaki ana çerçeveyi oluşturmaktadır, ki ben burada detaylarıyla bunu

---

¹⁴ Daha sonra Ferguson bu dil türünü şu şekilde tanımlamaktadır: “(Bu dil), muayyen yarı resmi ve lehçeler arası durumlarda başvuru, çekim belirten birkaç soneke sahip veya bunları hiç barındırmayan oldukça klasik sözcükler ihtiva eden, geleneksel nahvin belirli özelliklerini taşıyan ama sarf ve nahiv bakımından temelde konuşma dilini esas alan, günlük dilden zengin bir karışım içeren konuşma dili Arapçasıdır” (11: pp. 10-11). Aynı şekilde Mitchell da ESA’yı “dilini, yazı ve konuşma diline ait göstergelerden dokunan bir Arapça biçimi” olarak tarif etmektedir.

¹⁵ FSI, Tunus’ta, esas olarak ileri düzey Arapça eğitiminden sorumlu bir kurum olan bir Arapça pilot okula (Arabic Field School) destek vermektedir.

anlatmaya çalışacak değilim; ancak genel yapısına bakarak bir tanımlama denemesi yapacağım¹⁶.

Genel Olarak: FSA, ana hatları itibariyle esasen sağlam olarak tanımlanmakla birlikte, dilin değişken davranışından kaynaklanan muğlak alanlarla çevrilidir¹⁷. Bu belirsizlik, şimdiye kadar linguistik tahlil ve tanımlamalarda bulunurken ortaya konan müşterek çabaları engelleyen hususlardan biri olmuştur. Bu muğlak yön, bölge ve/veya üslup ekseninde değişen ve genellemelere imkan vermeyen bir dizi dil özelliğinden ötürü handikap teşkil etmiştir, tıpkı fiillerde ve sözcüklerde meydana gelen ses değişimleri gibi; -örneğin “şimdi” ve “ne” sözcükleri için kullanılan ifade biçimlerinde- olduğu gibi¹⁸.

Aynı satırlarda, Mitchell bunu, “muazzam bir bölgesel çeşitlilik içerisinde genel itibariyle anlaşılabilir”, kurumsal bir norm olmaktan ziyade, “akıcı” vasfı öne çıkan bir dil olarak oldukça doğru biçimde tanımlamıştır (23: pp. 43-44).

Ana Özellikleri: Ortak özelliklere sahip, geniş, oldukça sağlam bir iç bünye FSA'nın özünü oluşturmaktadır ve bunlar sadece tanımlanmakla kalmayıp öğretilir özelliklerdir. Çünkü bunların yapısı kurallara bağlanabilir. Bu özelliklerin belirlenmesindeki aslı neden, FSI'nın bunları öğretme ve neticede pedagojik materyaller geliştirme ihtiyacı duymasında yatmaktadır. Ancak belirsiz alanlar bir problem teşkil etmekteydi. Gelecekteki durumu tayin edebilmek için, pedagojik hedefler açısından, belirsizliğin ortadan kaldırılması ve isteğe bağlı koşulları dikkate alan kararlar alınması gerekiyordu. Diğer programlar ya da öğretmenler bu değişen özellikleri, kendi düşüncelerine, kaynaklarına ya da ihtiyaçlarına göre yeniden belirleyebileceklerdir.

---

¹⁶ Kayda değer bir nokta şudur ki, ayrı ayrı ulaşılmış olsa bile, FSI'nin Resmî Konuşma Arapçası'nın analizinden çıkan hususlarla, Ferguson'un ulaştığı sonuçlar (yukarıdaki 13 no'lu dipnot) Abdulaziz'in şu değerlendirmesiyle temelde birleşmektedir: “Bu, günlük dilin gramer yapısıyla MSA'nın kelime hazinesi ve söyleyiş tarzını harmanlayan [*aynen bu sözcükle*] karma bir kullanım, bir ‘uzlaşma’ anlamına gelmektedir” (s. 22). Ayrıca bkz. 23: s. 53.

¹⁷ ESA'nın aralarında yer aldığı, MSA ve konuşma dili arasındaki devamlılık, tesadüfen söz konusu olan bazı özel durumlar dikkate alınmayacak olursa, ekseriya kurallara ya da en azından -bütün diller gibi- eğilimlere bağlı olarak gerçekleşmektedir (24: s. 19). Mitchell bu hayati özelliklere “dilsel-gramatikal düzenlemeler” adını vermektedir (23: s. 46).

¹⁸ Gramerciler bu konuda, üslup farklılıkları sebebiyle uzun zamandan beri başarısız olmaktadır, zira ya bu farklılıkları kendilerine göre gramerle ilgisiz görmekte, ya da sistematik bir tanımlamaya izin vermeyecek kadar karmaşık bir değişkenlik düzeyi sergilediğini düşünmektedirler (23: s. 42). Ayrıca, “MSA'nın hangi kip ve durum soneklerinin (ki i'râb olarak adlandırılmaktadır) ESA'nın bir parçasını teşkil etmediği kesin kurallara bağlanmalıdır” (24: s. 19).

Resmî Dil ve Konuşulan Dil: “Resmî” ve “konuşulan” kavramları Arapça’ya uygulandığında bir çelişki söz konusuymuş gibi gelebilir. Ancak her ikisine ait unsurlar bu karma dil varyantında yer almaktadır. Ben “Resmî Konuşma Arapçası” deyimini “Eğitilmiş Kişilerce Konuşulan Arapça” deyimine tercih ediyorum. Zira “eğitilmiş” sözcüğü esasen bu dili konuşan insanları göstermektedir. Halbuki “resmî” sözcüğü dilin kendisini esas almaktadır. Bu dilin özellikleri şu sıralamayla ele alınacaktır: sözcükler, sesletim, sarf, nahiv.

Sözcükler: FSA’nın söz hazinesi, bu dil varyantının esas özellikleri hakkında bir ipucu vermekle kalmayıp, aynı zamanda diğer linguistik özelliklere dair çıkarımlara da imkan tanımaktadır¹⁹. FSA “gitmek”, “görmek” gibi en sık kullanılan ya da “değil”, “hangi” gibi işlevselliği olan sözcükler için Arapçada oldukça yaygın bir ortak kullanımı olan uygulamalara sahiptir. Sözelimi (görmek); (getirmek); (gitmek); (gelmek); (isimleri, zamirleri, sıfatları ve ortaçları olumsuzlamak için); (ve ’in yanı sıra, her iki zamanı -mâzî ve muzâriyi- olumsuzlamak için); (gelecek zaman işareti); (ism-i mevsûl); (vardır); (...-e sahip); (...-le birlikte); (... gereklidir); (... mümkündür, ... olabilir); (yarın); (yine, aynı zamanda); ? (kim?); (hâlâ ...-medi; henüz ...-medi); / (neden?); ? / (nereye, nerede); (arkasından, daha sonra); (böylece, bu şekilde); (öyle değil mi?)²⁰

Bu sıkça kullanılan sözcüklerin ve (: ‘takma kafana’; : ‘fenâ değil’ gibi) bilinen birçok ifadenin yanı sıra FSA’nın söz hazinesi büyük ölçüde MSA’dan alınmadır. Bununla birlikte, bu az sayıdaki sözcük geniş bir müşterek konuşma zemini oluşturmakta ve yaşamı hem konuşan hem de dinleyen açısından çok daha kolay hale getirmektedir.

Sesletim Özellikleri (Ünsüzler): Esasen, ana dili Arapça olanların kendi aralarında başvurduğu FSA’nın, sosyal bakımdan üst seviyede, kentli insana ait bir dilin sesletim özellikleri olduğu anlaşılmaktadır, ki bu dilde peltek harfler, aynı noktadan yapılan telaffuzlarla patlamalı veya sürtünmeli harflere dönüşmekte (» s, t; » z, d; » Z, D); ünsüz damaksı patlayıcı ses, duraklı gırtlaksı ses

¹⁹ “Belirli lehçeler” ve bu lehçelerin içindeki ve arasındaki değişkenlerin ‘sezindirmeli ilişkiler’i için bkz. Petyt (s. 185-86).

²⁰ Ortak kullanıma sahip bir kelimenin mahallî varyantları arasında bir seçim yapmak gerektiğinde, FSI’de hemen levanten varyant tercih edilmiştir. Zira öğretmenlerin çoğu Arap dünyasının bu bölgesine mensup oldukları gibi öğrencilerin birçoğu da bu tarafa yönlendirilmektedir. Lehçeler arası uyumla ilgili daha fazla değerlendirme için bkz. 5. Mısır eksenli varyantların tercih edildiği FSA’ya ait bir örnek içinse bkz. 1.

olarak çıkmakta (- » —') ve bu duraklı gırtlaksı ses çoğu zaman telaffuz edilmeyerek atlanmaktadır²¹.

Bununla birlikte FSA'nın oluşturduğu marka olan FSI klâsik telaffuz özelliklerini kullanmaktadır. Meselâ, peltek harflerden se ( ), zel ( ) ve zâ' ( ); küçük dil bölgesinden çıkan sessiz harf ( ) ve ünlüler arasındaki gırtlak sessizi (hemze) telaffuzlarını aynen korumaktadır: se**k**âfe ( ), **h**uz (خ), **k**âime ( ), **s**akıl ( ), **z**ann ( ), hadâ**ik** ( ) gibi.

Bu karar birkaç değişik pedagojik sebepten dolayı alınmıştır. En başta bu, (biri MSA diğeri FSA için olmak üzere) öğrencilere aynı anda iki değişik telaffuz sistemi öğretme sorununu ortadan kaldırmıştır. İkinci olarak, MSA'nın telaffuzu, yazılı sözcüğe çok daha uygun düşmektedir (FSA'nın öğretim materyalleri, transkripsiyonlu olarak verilen çoğu konuşulan Arapça metinlerinin aksine, Arap alfabesiyle yayınlanmaktadır). Üçüncü olarak, MSA'nın telaffuz özellikleri, belirli bir bölgesel iz taşımamaktadır. Ve son olarak, dile bir miktar seviye kazandırmaktadır. Diğer programlar bu uygulamayı devam ettirmek isteyebilir veya istemeyebilirler.

Sözcük İçi Ünlüler (Harekeler): FSA'nın oluşturduğu marka olan FSI'da, sözcüklerin bünyesinde yer alan ünlülerin (harekelerin) telaffuzu büyük ölçüde MSA'nınkiyle uyum halindedir, sözgelimi; **yuhâvil** (يُحَاوِل), **nufaddil** (نُفَضِّل), **esta'mil** (أَسْتَعْمِل), **yutercim** (يُتَرَجِّم), **racul** (رَجُل), **ricâl** (رِجَال), **erâd** (أَرَادَ), **yurid** (يُرِيدُ), **uktub** (اُكْتُبْ), **iftah** (اِفْتَحْ).

Bir kez daha bu karar, son derece komplike bir sistemde Arapça öğrenenler açısından tutarlılık sağlanması için alınmıştır. Fiil türlerinde, o fiilin yapısı içinde yer alan ünlülerin telaffuzu meselesi Arap dünyasında karmaşık bir dil fenomenidir ve FSA'nın bu yönü üzerinde çok az araştırma yapılmış olduğu göz önüne alınacak olursa, en pragmatik pedagojik yaklaşımın MSA'nınkiyle uyum halinde olan sesletim sisteminin kullanımı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu örnekler bize, dilin şekliyle ilgili olarak, isteğe bağlı ancak çok gerekli kararların alınması gerektiğini anlatmaktadır. Yazı diline iyice yerleşmiş olmalarından ve geniş bir anlaşılabilirlik, uygulanma ve benimsenme olanağı bulmalarından ötürü söz konusu örneklerde özellikle MSA'ya ait kalıplar tercih edilmiştir. Mu'tel (i'lâle uğrayan) fiillerle ilgili sorunlu bir alan vardır. Zira bunların kurallara uygun biçimi ile konuşma diline ait biçimleri arasında muazzam bir fark bulunmaktadır; / ve / örneklerinde olduğu gibi. Böyle bir durumda, metin içerisinde her iki seçenek de verilmektedir. Çoğu FSI öğretmenin, konuşma diline ait biçimleri kullanmada daha rahat oldukları görülmektedir.

²¹ Bkz. 14: s. 116; daha derin bir analiz için bkz. 18.

Vurgu: FSA'da vurgunun nerede olduğu tahmin edilebilir ve ekseriya MSA'nın vakıf kurallarına uygun biçimde hareket edilir. Konuşma arapçasının kurallarına göre, nisbe bildiren veya harf-i cerle kullanılan fiillerin harf-i cerli kısımlarında vurgu yapılmaz. , , , , örneklerinde olduğu gibi.

Tâ-i merbûta'nın telaffuzu: Terkibi ibarelerde, şayet ilk sözcük tâ-yi merbûta ile sonlanıyorsa bu taktirde *te* telaffuz edilir: medînet Ammân ( ) ve âsime Lubnân ( ) örneklerinde olduğu gibi.

Morfoloji (Sarf): Temel olarak, sözcük içi yapı MSA ile uyum halindedir. Ancak, belirli ibareleri -sözelimi yerine sözcüğünün kullanılması gibi-, ulama (sandhi) yapılan ya da kelime sonlarında meydana gelen ses değişimi olan yerleri bunun dışında tutmak gerekir. Esasen MSA ve FSA arasındaki temel farklılıklar sözcüklerin çekimlerinde ortaya çıkmaktadır.

İştikak Morfolojisi: İştikak morfolojisi temsili fiilin on babında da esas itibariyle MSA'ya bağlı kalmaktadır. Bununla birlikte dokuz, altı veya dördüncü baplarda çok az fiil vardır. FSI'de, 4. bapta mastarı olan her fiil için, 4. bap fiil çekiminin kullanılması kararlaştırılmıştır: / / , / / ' örneklerinde olduğu gibi. Bununla birlikte , mastarı birinci baptan olduğundan birinci form kabul edilmiştir: / /

İ'râb Morfolojisi: İ'râb morfolojisi, Ferguson'un, bu Arapça varyantının "temelde konuşma dilini esas alan bir sarfa ve nahve" sahip olduğu gözlemine paralel olarak, mahalli Arapçanın hakim olduğu alanı oluşturmaktadır. (11: s.11). Bu morfoloji şunları içermektedir:

1) İrabı gösteren çekim biçiminin bir kenara bırakılması, yani her türlü söz parçasında, sözcük sonlarında yer alan kısa ünlülerin (harekelerin) okunmaması ya da irabın kaldırılması.

2) Bir sözcüğün sonuna eklenen zamirlerin son harflerine hareke verilmemesi: *-ek, -ik, -uh* örneklerindeki gibi;

3) Tesniyelerde ve cemi müzekker salimlerde irabı bildiren son kısımların verevli bir biçime (imâle) ya da yalın olmadıklarını gösteren bir şekle indirgenmesi: *-eyn* veya *-îyn*, ve *-în* örneklerindeki gibi;

4) Fiil ve zamirlerdeki ayrı dişil çoğul kategorilerin kaldırılarak, cinsiyet belirtmeyen özel bir çoğul forma kavuşturulması;

5) İkinci ve üçüncü şahıslar için kullanılan fiil ve zamirlerdeki tesniyelerin kaldırılarak, bu kategorinin çoğula dahil edilmesi.

6) Muzâri fiilin, ikinci tekil dişil şahıslar için ve yine muzari fiilin ikinci ve üçüncü şahıslar için olan formlarında, çekim son

eklerinde yer alan nunların kaldırılması: , ,
örneklerinde olduğu gibi.

7) Geçmiş zamanda muzaaf fiillerin çekiminde, fiilin köküne ى ve ى eklemenin genelleştirilmesi: / , / örneklerindeki gibi.

8) İsm-i mevsüllerin tek bir form olarak şekline sokulması;

9) Belirsiz (nekre) mankus isimlerdeki tenvinlerin uzun bir ünlüye dönüştürülmesi: ve örneklerinde olduğu gibi.

10) ى cer harfini fiile bitişen bir takı biçiminde kullanarak, dolaylı nesneyle içiçe geçmiş fiiller kategorisi oluşturmak: - , - , - örneklerinde olduğu gibi.

Nahiv (Fiil Dizileri): FSA nahvinin en bariz yönlerinden biri, tali cümlelerde cümle bağlaçlarına başvurmadan (halbuki bunlar MSA'da zaruridir) fiillerin arka arkaya kullanılmasıdır: (Onu görmek istiyorum); (Bu şekilde, ne alacağına kendin karar verebilirsin); (Ne yapabileceğimi bir göreyim)

Kiplikler: Göze çarpan bir diğer özellik de bu sıralı fiillerin, günlük Arapça konuşma dilinde yaygın biçimde yer alan ihtimal ve gereklilik bildiren iki işlek sözcükle ve sözcükleriyle birlikte kullanımınıdır. Kezâ bu iki sözcük de dolambaçlı ibarelere ve cümle bağlaçlarına başvurmadan kullanılmaktadır: (Benimle gelebilir misin?); (Müdürle konuşmam lazım).

Uyum: Bu alan dikkate değer bir farklılık arz etmektedir, özellikle de ikil ve çoğul sözcüklerin uyum ilişkilerinde²². FSI'nin hedefleri açısından şu kurallar uygulanmıştır: Akılsız varlıkların uyumunda prensip olarak -MSA'nınkiyle örtüşecek biçimde- dişil tekil form kullanılmıştır (bilinçli bir tercih). İnsanlar için kullanılan dişil çoğul sözcüklerde, ya dişil çoğul ya da eril çoğul tercih edilmiştir. İkil isimlerin uyumunda ise, ya ikil veya çoğul ya da yerine göre her ikisi de birlikte kullanılabilir (belirsizliğini koruyan bir konu). Özellikle bu alan, materyal ve incelemeye gereksinim duymaktadır.

Sonuç

Yukarıdaki tanımlama, onu hem MSA'dan hem de mahalli konuşma dillerinden ayıran FSA'nın öne çıkan bazı hususiyetlerinin sadece bir özetini içermektedir. Hiç kuşkusuz Ferguson'un *koine* kuramını bilenler (10) FSA'nın karakteristiklerinin bir çoğunun

²² Eğitimli Arapların Konuşma Dili çerçevesinde bu konunun detaylı bir analizi için bkz. s.28.

koine'nin özellikleri olduğunu fark edeceklerdir. Ve gerçekten de FSA (veya ESA) bazıları tarafından Arapça'nın "*koineleştirilmiş*" versiyonu olarak değerlendirilmiştir. Kesin olan bir şey varsa o da şu ki, bu "*koineleştirme*" ameliyesi, dili daha geniş ölçüde anlaşılır kılmakta ve Arap dili varyantlarının fonksiyonellik hiyerarşisinde ona hususi bir mevki kazandırmaktadır.

Yabancı dil olarak Arapça'yı öğrenenler açısından konuşma diline ait iletişim becerilerinin hızlandırılması maksadıyla FSA kullanımı, Arap dilini edinirken karşılaşılan sorunlar için her derde deva bir çözüm değildir. En başta bu dil, anadili Arapça olmayan kişilere, edebî dili, çeşitli yerel Arap lehçeler dünyasından ayıran o derin vadiyi geçme imkanı sağlayan bir köprü mesabesinde. Tam bir "İşlevsel Anadili Yetkinliği" standardını yakalamak için, yabancı dil olarak Arapça öğrenen kimsenin, eğitilmiş Arapların kullandığı, Arapça'nın en az üç varyantında ustalaşması gerekir: MSA, FSA, ve bir mahallî dil.

FSA ile ilgili çok daha fazla araştırma ve materyale gereksinim vardır. Bu sadece FSA'nın parametrelerini belirlemek ve linguistik kurallarının yapısını daha iyi tanımlayabilmek için değil, aynı zamanda anadili Arapça olmayan kimselerin kabiliyet ve becerilerini geliştirmek maksadıyla, bu dilin herkese açık ve pratik bir Arapça biçimi olarak etkinliğinin ortaya konulması için de gereklidir.

Kaynakça

- Abdelmassih, Ernest T., *A Sample Lexicon of Pan-Arabic*, Ann Arbor: Univ. of Michigan Center for Near Eastern & North African Studies, 1975.
- Abdulaziz, Mohamed H., "Factors in the Development of Modern Arabic Usage", *International Journal of the Sociology of Language* 62 (1986): 11-24.
- Bishai, Wilson B. "Modern Inter-Arabic." *Journal of the American Oriental Society*, 86 (1966): 319-23.
- Blanc, Haim, "Style Variations in Spoken Arabic: A Sample of Interdialectal Educated Conversation." *Contributions to Arabic Linguistics*, Ed. Charles Ferguson. Cambridge: Harvard Univ. Press, 1960: 81-158.
- Cadora, Frederic J., *Interdialectal Lexical Compatibility in Arabic*, Leiden: Brill, 1979.
- Contributions to Arabic Linguistics*, Ed. Charles Ferguson. Cambridge: Harvard Univ. Press, 1960.

- Daher, Nazih, "Arabic Sociolinguistics: State of the Art." *el-Arabiyye*, 0 (1987): 125-60.
- el-Hassan, S. A. "Educated Spoken Arabic in Egypt and the Levant: A Critical Review of Diglossia and Related Concepts." *Archivum Linguisticum*, 8 (1978): 112-32.
- Fasold, Ralph, *The Sociolinguistics of Society*, London: Blackwell, 1984.
- Ferguson, Charles, "The Arabic koine", *Language*, 35 (1959): 616-30.
- "Diglossia" *Language Structure and Language Use*, Ed. Anwar Dil. Palo Alto: Stanford Univ. Press, 1971: 1-26.
- Haddad, Thuraya & Ayed Haddad, *Standard Spoken Arabic*, Washington: School of Advanced International Studies, 1984.
- Harrell, Richard S., "A Linguistic Analysis of Egyptian Radio Arabic", *Contributions to Arabic Linguistics*, Ed. Charles Ferguson. Cambridge: Harvard Univ. Press, 1960: 3-80.
- Ibrahim, Muhammad, "Standard and Prestige Language: A Problem in Arabic Sociolinguistics", *Anthropological Linguistics*, 28 (1986): 115-26.
- Jernudd, Bjorn & M. H. Ibrahim, "Introduction", *International Journal of the Sociology of Language*, 61 (1986): 4-6. 16.
- Mahmoud, Youssef. "The Emergence of Middle Arabic." Paper presented at *N-WAVE Conference*, Washington, November 1978.
- "The Glottal Stop in Middle Arabic: A Study in Language Variation" basılmamış. (1978).
- "Towards a Functional Arabic", *el-Arabiyye*, 15 (1982): 82-89.
- "Arabic after Diglossia", *The Fergusonian Impact*, Ed. Joshua A. Fishman, Berlin: Mouton/ deGruyter, 1986: 239-51.
- Mansoor, Menahem, "Arabic: What and When to Teach", *Report of the Tenth Annual Round Table Meeting on Languages and Linguistics*, Ed. Richard S. Harrell. Washington: Georgetown Univ. Press, 1960: 83-96.
- Meiseles, Gustav, "Educated Spoken Arabic and the Arabic Language Continuum", *Archivum Linguisticum*, 11 (1980): 118-43.
- Mitchell, Terence F., "Dimensions of Style in a Grammar of Educated Spoken Arabic", *Archivum Linguisticum*, 11 (1980): 89-106.
- "Sociolinguistic and Stylistic Dimensions of the Educated Spoken Arabic of Egypt and the Levant", *Language Standards and Their Codification*, Ed. Douglas J. Woods. Exeter: Exeter Univ. Press, 1985: 42-57.

- "What is Educated Spoken Arabic?", *International Journal of the Sociology of Language*, 61 (1986):7-32.
- Petyt, K. M., *The Study of Dialect: An Introduction to Dialectology*, Boulder, CO: Westview, 1980.
- Report of the Tenth Annual Round Table Meeting on Languages and Linguistics*, Ed. Richard S. Harrell, Washington: Georgetown Univ. Press, 1960.
- Ryding, Karin C., *Formal Spoken Arabic: Basic Course*, Washington: Georgetown Univ. Press, 1990.
- Sallam, A. M., "Concordial Relations within the Noun Phrase in Educated Spoken Arabic", *Archivum Linguisticum*, 10 (1979): 20-56.
- Sawaie, Muhammad, *Discourse Reference and Pronominalization in Arabic*, Ann Arbor: University Microfilms, 1980.
- Widdowson, H. G., "Language, Context and Culture in the Classroom", *ERIC/CLL News Bulletin*, 12 (1988): 6-7.